

Abstrakt

Cílem práce bylo vymezit problémy aktuální právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob a spolu s vývojem právní úpravy České republiky a vývojem právní úpravy Anglie a Walesu zvážit, zda je možné převzít právní úpravu tak, jak je uplatňována v Anglii a Walesu, a použít ji v právním řádu České republiky. Z důvodů rozsáhlosti dané problematiky byly vybrány pouze určité problematické části právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob v České republice. Pozornost byla soustředěna na problematické části vybrané pouze z hmotněprávní části zákona.

Přístup k trestní odpovědnosti právnických osob se v angloamerickém systému různí jak na úrovni jednotlivých států do systému náležejících, tak na úrovních federální a státní. V první části diplomové práce je shrnut vývoj právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob v zemích Anglie a Walesu, jakožto vybraných zástupců angloamerického systému právní kultury. Tyto země byly vybrány z důvodů osobní zkušenosti autora získané na studijním pobytu v zahraničí, konkrétně ve Velké Británii.

Prvním vybraným problémem je osobní působnost zákona, jež je problematická vzhledem k příliš velkému rozsahu osob, na něž se zákon vztahuje, tedy osob, jejichž jednání lze právnické osobě přičíst. Osobní působnost je vymezena negativním výčtem, tedy výčtem osob, na něž se zákon nevztahuje, a tedy které nemohou trestný čin, jež je právnické osobě přičitatelný, spáchat. Při vymezení nejen tohoto výčtu, ale i celé právní úpravy, by měla být zohledněna zásada subsidiarity trestní represe a výčet by tedy měl být vymezen účelně tak, aby byl splněn princip uplatnění trestněprávních prostředků, jakožto krajní možnosti. Problémem jsou i "prázdné schránky", neboli právnické osoby bez majetku, jejichž trestní stíhání není účelné, a tedy porušuje zásadu subsidiarity trestní represe. Uvedení těchto právnických osob do negativního výčtu by mohlo být řešením dané situace. Žádoucí by však bylo i další zúžení osobní působnosti, a tedy rozšíření negativního výčtu právní úpravy.

Další problematika se týká věcné působnosti zákona, a tedy rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. Tato úprava prošla velkou změnou, kdy byl pozitivní výčet trestných činů, za které může být právnická osoba trestně odpovědná, zaměněn za výčet negativní, tedy výčet trestných činů, které jsou z povahy věci právnické osobě nepřičitatelné. Evropská právní úprava rozsahu kriminalizace se v rámci jednotlivých států velmi liší, vybraný model se však zdá být vhodným řešením. Problémem je však i zde dodržení zásady subsidiarity trestní represe, a tedy vymezení právní úpravy tak, aby zahrnovala případy, jejichž trestní stíhání je účelné. Negativní výčet není příliš precizně vymezen. Panuje tedy otázka, zda by nebylo

lepším řešením vymezit rozsah kriminalizace jednání právnických osob za všechny trestné činy uvedené ve zvláštní části trestního zákoníku a hodnotit jednotlivé případy s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem, a to v souladu se zásadou subsidiarity trestní represe. Na druhou stranu, toto řešení by kladlo příliš velké nároky na orgány činné v trestním řízení. Orgány činné v trestním řízení by totiž musely rozhodnout, kdy je trestní stíhání právnických osob vzhledem k zásadě subsidiarity trestní represe účelné.

Další otázky vyvstávají ze zásady souběžné a nezávislé trestní odpovědnosti osob právnických na trestní odpovědnosti osob fyzických. Jedná se o zásadu, jež má v právní úpravě své opodstatnění. Umožňuje totiž řešit situace, které byly před přijetím právní úpravy velmi problematické. Díky této zásadě lze odsoudit právnické osoby za trestné činy i v případech, kdy nelze identifikovat fyzickou osobu pachatele. Tato situace nastává především u velkých korporací, kde není jednoznačné, která fyzická osoba trestný čin spáchala. Nemožnost identifikace fyzické osoby pachatele byla jedním z důvodů zavedení právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob. Byť právní úprava ponechává prostor pro určité zneužití vzhledem k nepotrestání fyzické osoby pachatele, zneužití právnických osob k páčání trestné činnosti je dostatečným argumentem obhajujícím tuto právní úpravu. Zde se tedy nejedná o problematiku jako takovou, zásada spíše otevírá otázku, zda je takto vymezená trestní odpovědnost správným řešením.

Největší polemika panovala, především v době přijetí právní úpravy, ohledně institutu přičitatelnosti právnických osob. Právnická osoba, jakožto konstrukt bez vůle, není schopen naplnit složku volní a složku vědní, jež jsou nezbytné pro naplnění požadavku zavinění. Byl tedy vytvořen konstrukt, kdy je právnická osoba odpovědná za jednání osoby fyzické, jejíž jednání je osobě právnické přičitatelné. Aby bylo jednání právnické osobě přičitatelné, musí být naplněna formální i materiální podmínka přičitatelnosti, tedy musí se trestného činu dopustit osoba, jež je uvedena ve výčtu ustanovení § 8 odst. 1 TOPO a zároveň tato osoba musí jednat v zájmu či v rámci činnosti právnické osoby. Dále pak musí být jednání právnické osobě přičitatelné dle § 8 odst. 2 TOPO.

Navazující problematikou je “institut zproštění se trestní odpovědnosti právnických osob“, který umožňuje právnické osobě zprostit se trestní odpovědnosti v situaci, kdy došlo k trestněprávnímu excesu osob, jejichž jednání lze právnické osobě přičíst. Tento institut byl zakotven do právní úpravy zákonem č. 183/2016 Sb., TOPO, jedná se tedy o poměrně nový institut, jež obsahuje mnohé nejasnosti a způsobuje tak výkladové problémy. Vzhledem k absenci důvodové zprávy k zákonné novele nejsou pojmy ani účel zákona vymezeny zákonodárcem. Dodatečné upřesnění zákonodárcem se jeví být jediným řešením, které

by objasnilo tuto problematickou právní úpravu. Ponechávat vyplnění mezer v zákonné úpravě na výklad soudu lze považovat za narušení právní jistoty. Případným pozitivním dopadem právní nejistoty na praxi právnických osob by však mohl být větší důraz kladen na prevenci před pácháním trestné činnosti.

Posledním vybraným problémem jsou compliance programy, které mají působit jako programy prevence před pácháním trestné činnosti právnickou osobou. Tyto programy mají umožňovat i jakési vyvinění právnické osobě z trestní odpovědnosti v případě, že právnická osoba dodržela nastavený program, a tedy vykonala veškeré úsilí, jež po ni bylo možno spravedlivě požadovat. Problémem je však neexistence konkrétního vzoru, který by byl pro právnické osoby jakýmsi návodem, jak vytvořit efektivní compliance program. Dalším problémem je také nákladnost programu pro menší právnické osoby.

Závěrečná kapitola je věnována shrnutí právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob v Anglii a Walesu a konečnému zhodnocení, zda lze tuto právní úpravu převzít do českého právního řádu.

Klíčová slova: Trestní právo, trestní odpovědnost právnických osob, přičitatelnost